

Pave Johannes XXIII og Det annet vatikankonsil

Av Mette Nygård. Først publisert i St. Olav kirkeblad, nr 2/2014.

Pavene Johannes XXIII og Johannes Paul II blir begge helligkåret 27. april i år. Vår nåværende pave Frans tok et strategisk grep da han kunngjorde at de to skulle helligkåres samtidig.

De representerer henholdsvis den «liberale» og den «konservative» siden av paveembetet i vår tid, og setter antagelig samtidig en stopper for at enda flere paver fra det siste hundreåret blir foreslått som verdige helgenemner de nærmeste årene.

Johannes Paul II og Benedikt XVI sto hverandre så nær at mange betrakter deres regjeringstid som et samlet, langt og relativt konservativt pontifikat. Johannes XXIIIs

forgjenger, pave Pius XII, var pave i det mange anså som et nesten uendelig langt pontifikat, som strakte seg fra før annen verdenskrig til 1958. Pius XII var en statisk, mager, fjern og opphøyet person som i høy grad var seg sitt embete som Guds stattholder bevisst; han tok det som en selvfølge at hans undersåtter knelte når de talte med ham. Kardinal Angelo Roncalli (født 1881), senere kjent som pave Johannes XXIII, regjerte bare i snaue fem år, fra 1958 til 1963, men runde former, blide åsyn og vennlig utstråling fylte et behov hos en traumatisert verden, og ga hans initiativ til et nytt økumenisk konsil et preg som innledet en ny epoke i Kirken.

En fyrig ungdom på 77

Av ukjente grunner utnevnte Pius XII praktisk talt ingen nye kardinaler i sin regjeringstid. Derfor var det bare en flokk gamle menn som samlet seg til konklavet i Roma for å velge ny pave etter hans død. De kunne vært 70, men bare 53 var i live ved innkallingen, to av dem døde før konklavet ble åpnet. Halvparten var over 80, enkelte over 90 år gamle. Som en syrlig kommentator bemerket etter valget: «Patriarken av Venezia, Angelo Roncalli, ble vel betraktet som en sprek og fyrig ungdom med sine 77 år!»

Likevel krevdes det elleve avstemninger før han omsider ble valgt med 2/3 flertall + 1 stemme. Til alles forbløffelse tok han navnet Johannes XXIII – det vanligste navnet i paverekken, som han selv påpekte – og siterte første Johannes' brev: «Mine barn, elsk hverandre!» Både Kirken og verden rundt betraktet ham som en typisk overgangspave, en enkel og vennlig gammel herre som garantert ikke kom til å gjøre verken gagn eller ugagn

mens han satt der på toppen.

En erfaren diplomat

De kunne ikke tatt mer feil, noe alle snart skulle oppdage. Riktignok var han både enkel og vennlig. Han var en from mann, som i løpet av sine mange år i Kirkens tjeneste hadde erfart at Den hellige ånd hadde ført ham trygt gjennom livets stormkast. Da han ble bispeviet i 1925, valgte han *Obedientia et pax*, «lydighet og fred», som sitt motto.

Han hadde en lang karriere som Pavestolens utsending i Bulgaria, Tyrkia og Hellas før og under annen verdenskrig. Roncalli nøt stor respekt som forhandler, og gjorde en stor innsats for å redde både jøder, sigøynere og andre som var forfulgt av det tyske naziregimet i krigsårene.

Som historiker visste han at økumeniske konsiler gang på gang hadde bidratt til å fornye Kirkens liv og ført til «uvanlig oppbyggelse ved tankeklarhet, religiøs solidaritet og kristen glød», som han uttrykte det. Han kom frem til at han ville innkalle til et nytt kirkemøte.

Til sin overraskelse avsluttet han sin diplomatiske karriere i den prestisjetunge stillingen som pavelig nuntius til Frankrike. Pius XII hadde hjemkalt hans forgjenger uten å legge merke til at det ville innebære at den sovjetiske – kommunistiske! – ambassadør i Paris ville rykke opp som doyen for det diplomatiske korps og dermed få æren av å overbringe dets nyttårshilsen til Frankrikes nye president, general de Gaulle. Det gikk ikke an! En annen erkebiskop av slo vervet som nuntius av helsemessige grunner. I siste liten ble derfor Roncalli sendt til Paris. Han var klar over at han ikke var noens førstekandidat til en slik stilling, og skrev fredsommelig til en venn: «Når man mangler hester, kommer eslene travende!» (*Ubi deficiunt equi, trottant aselli*). Han gjorde imidlertid en prisverdig innsats i etterkrigstidens Frankrike ved å rydde opp på en nennsom måte blant reelle og mistenkte kollaboratører både i og utenfor Kirkens rekker.

En hyrde for Roma

72 år gammel ble Roncalli utnevnt til kardinal og patriark av Venezia. Det var ikke langt unna hans fødested i Bergamo, så han var tilfreds med å skulle tilbringe sin alderdom der – helt til han ble valgt som Pius XIIIs etterfølger på Peters stol.

I sin første tale *urbi et orbi* – «til byen og verden» – gjorde han det straks klart at han først og fremst var biskop av Roma, og at han derfor ville være en hyrde for byens folk og ha deres åndelige beste for øye. Dette var nye toner fra den tidligere så fjerne Pavestolen, og vakte ikke bare romernes, men verdens interesse. Så brukte han tid på å tenke over hvordan Kirken kunne bidra til beste for hele verden, en verden preget av de store omveltningene etter annen verdenskrig: kulden mellom Sovjetunionen og Vesten, uroen i alle de gamle europeiske koloniene og en teknologisk utvikling som stilte alle overfor nye utfordringer. Som historiker visste han at økumeniske konsiler gang på gang hadde bidratt til å fornye Kirkens liv og ført til «uvanlig oppbyggelse ved tankeklarhet, religiøs solidaritet og kristen glød», som han uttrykte det. Han kom frem til at han ville innkalle til et nytt kirkemøte.

En pavelig bombe

25. januar 1959, på festen for apostelen Paulus, og på dagen tre måneder etter at han var blitt innsatt som apostelen Peters etterfølger, avslørte paven sine fremtidsplaner for en gruppe kardinaler som var samlet i San Paolo fuori le Mura under bønneuken for kristen enhet. «Med ydmyk, men fast besluttsomhet bekjentgjør vi (derfor) vårt forslag om en bispesynode for byen (Roma) og et økumenisk konsil for hele Kirken.» Etter å ha overrumplet forsamlingen på denne enkle måten, skrev han til en gammel venn: «Jeg er forbauset over å oppdage at jeg er den samme som før, enkel og oppriktig, fremfor alt rolig og trygg, uten illusjoner, og ytterst ydmykt rede til å være 'Kristi fange for alles skyld' (Ef 3,1).»

Etter hvert som nyheten ble kjent, vakte den enorm begeistring og forventning fra grasrota og oppover, en stemning som i dag best kan sammenliknes med den entusiasmen pave Frans er blitt møtt med.

Mennesker av god vilje

Forberedelsene til konsilet tok nesten tre år. I mellomtiden rakk pave Johannes å skrive i alt åtte encyklikaer, blant dem er de to mest kjente *Mater et Magistra* (1961) om Kirkens sosiallære, en videreføring av pave Leo XIIIs *Rerum Novarum* i 1891 og Pius XIIs *Quadragesimo Anno* i 1931, og deretter *Pacem in Terris* (1963), som handler om å oppnå fred på jorden i sannhet, rettferd, nestekjærlighet og frihet. Den var ikke bare den første encyklika i historien som henvendte seg til «alle mennesker av god vilje», med andre ord ikke bare til Kirkens biskoper og legfolk. Den var også pavens åndelige testamente. Dagen før han åpnet Det annet vatikankonsil, 11. oktober 1962, fikk han beskjed om at han led av inoperabel magekreft. Han mottok meldingen med stor sinnsro og ledet konsilet til han ble for syk til å kunne være til stede. Han døde 3. juni 1963. Konsilet ble avsluttet av hans etterfølger, pave Paul VI, 8. desember 1965.

Allerede da pave Johannes XXIII offentliggjorde sin plan om å innkalle et nytt konsil, sa han at hensikten var å føre Kirken frem til menneskene i det tjuende århundres behov: *Aggiornamento* var ordet han brukte. Allerede i forfjor ble det innledet en rekke femtiårsjubileer i forbindelse med konsilet og dets mange skjellsettende dokumenter. Mange vil hevde at de endringene det medførte, var så viktige at de bare så vidt er blitt berørt frem til i dag. Men i dag hedrer vi særlig opphavsmannen, den fattige bondegutten fra landsbyen Sotto il Monte i Bergamo, som etter elleve avstemninger ble valgt til Kristi stedfortreder på jord, og som nå blir særskilt minnet som en av Kirkens hellige kvinner og menn.
